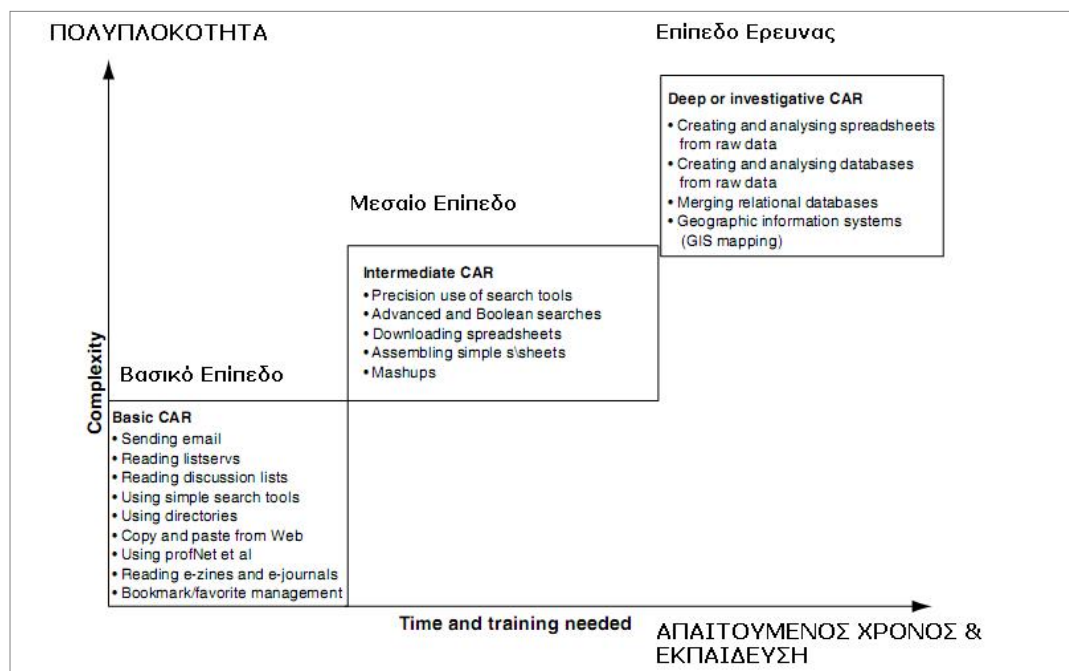

6. Δημοσιογραφία των δεδομένων (Data Driven Journalism ή Data Journalism)

Βάλια Καϊμάκη

Ο όρος Computer Assisted Reporting (CAR) ή Computer Assisted Journalism ή ΔΥΥ (αν το ελληνοποιήσουμε) δεν έφτασε ποτέ μέχρι την Ευρώπη, παρόλο που όχι μόνο ο όρος αλλά και οι αντίστοιχες πρακτικές διδάσκονταν στα πανεπιστημιακά τμήματα της Αμερικής εδώ και πολλά χρόνια.

Στη βιβλιογραφία⁹⁴ παρατίθεται το πιο κάτω σχήμα για να περιγράψει τη σχέση της πολυπλοκότητας των τεχνολογικών μέσων που χρησιμοποιούνται στη ΔΥΥ και τον απαιτούμενο χρόνο και εκπαίδευση.

Σχήμα 1 Πολυπλοκότητα τεχνολογιών και χρόνος εκπαίδευσης

Στο βασικό επίπεδο βρίσκονται οι απαραίτητες δεξιότητες: ανάγνωση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και ομάδων συζήτησης, χρήση απλών μεθόδων αναζήτησης, «αντιγραφή» και «επικόλληση» από ιστοσελίδες, ανάγνωση ιστοσελίδων, διαχείριση «αγαπημένων», κ.λπ.

Στο μεσαίο επίπεδο απαντώνται η ακριβής χρήση των εργαλείων αναζήτησης, το «κατέβασμα» αρχείων, η χρήση και το «κατέβασμα» αρχείων τύπου Excel.

⁹⁴ QUINN Stephen and LAMBLE Stephen 2007. *Online Newsgathering: Research and Reporting for Journalism*, Focal Press, Burlington, Massachusetts, σ. 124.

Τέλος, στο επίπεδο δημοσιογραφικής έρευνας, ο χρήστης θα πρέπει να γνωρίζει πώς να δημιουργεί και να αναλύει αρχεία τύπου Excel, να δημιουργεί και να αναλύει βάσεις δεδομένων και να χρησιμοποιεί γεωγραφικά συστήματα πληροφοριών (GIS).

Εάν δοκιμάσουμε να «ελληνοποιήσουμε» το σχήμα σε σχέση με την ελληνική/κυπριακή δημοσιογραφική πραγματικότητα, με βάση τα ευρήματα της έρευνάς μας τότε :

- ✓ Το βασικό επίπεδο διαμορφώνεται μόνο στη χρήση κειμενογράφου, ανάγνωσης σελίδων στο διαδίκτυο, απλής αναζήτησης και απλής χρήσης (διάβασμα και αποστολή) ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.
- ✓ Το μεσαίο επίπεδο διαμορφώνεται ανάμεσα στο αμερικανικό βασικό και μεσαίο επίπεδο. Δηλαδή όλα τα παραπάνω, όπως και «κατέβασμα» αρχείων και χρήση τους.
- ✓ Το επίπεδο δημοσιογραφικής έρευνας είναι το υψηλό κομμάτι του μεσαίου επιπέδου συν η κατασκευή προσωπικών ιστοσελίδων (blogs) με τα σημερινά εύκολα εργαλεία (blogspot, wordpress κ.λπ).
- ✓ Για την ώρα, οι «υψηλές δεξιότητες που απαντώνται στο «αμερικανικό» σχήμα δεν έχουν καμία σχέση με την εδώ πραγματικότητα.

Ωστόσο οι ανάγκες της δημοσιογραφίας απαιτούν ολοένα και πιο υψηλή εξειδίκευση. Κατ' αρχήν στην ανεύρεση των πηγών της είδησης, κατόπιν στην επαλήθευσή της και τέλος στην αξιοποίηση/δημοσίευσή της. Ο νέος δημοσιογράφος θα πρέπει να διαθέτει ένα ολόκληρο οπλοστάσιο από ψηφιακές δεξιότητες εάν θέλει να ακολουθήσει την εποχή του.

Με την πάροδο του χρόνου και την εξέλιξη των μεγάλων βάσεων δεδομένων, φτάσαμε στην εποχή των big data. Κάθε μέρα στέλνουμε email, δημοσιεύουμε κείμενα, φωτογραφίες και βίντεο στα κοινωνικά δίκτυα, λαμβάνουμε και στέλνουμε SMS. Εκατομμύρια συσκευές σε όλο τον κόσμο κάνουν ακριβώς την ίδια δουλειά. Σταθμοί μετεωρολογικών παρατηρήσεων, συστήματα γεωγραφικού εντοπισμού, αισθητήρες κάθε μορφής και ο κατάλογος είναι ατελείωτος. Άνθρωποι και συσκευές συμμετέχουμε με ξέφρενο ρυθμό στη δημιουργία ενός τεράστιου όγκου δεδομένων, που οι εκτιμήσεις τον ανεβάζουν σε 2,5 πεντάκις εκατομμύρια bytes. Μόνο σε 24 ώρες. Το σύνολο όλων αυτών των πληροφοριών είναι τα big data. Και ας μην τα φανταζόμαστε απλώς ως περιεχόμενο (άλλωστε ένα μέρος του αποτελεί ευαίσθητο προσωπικό δεδομένο και δεν μπορεί να αποθηκεύεται ούτε να χρησιμοποιείται), αλλά και ως επεξεργάσιμο σύνολο. Λίγο ως πολύ, όλες οι μεγάλες εταιρείες της πληροφορικής και του διαδικτύου δημιουργούν εργαλεία που θα μας επιτρέψουν να αναλύσουμε τα big data, να τα επεξεργαστούμε, να τα μοιραστούμε και να τα αποτυπώσουμε. Οι προκλήσεις είναι τεράστιες, θα έλεγε κανείς όσο τεράστια είναι η

πολυπλοκότητα και ο όγκος των δεδομένων και δεν είναι ένα πεδίο που απευθύνεται αποκλειστικά σε όσους ασχολούνται επαγγελματικά με την πληροφορική και αυτό οδηγεί σε άλλη μια μεγάλη πρόκληση. Μόνο για τις ΗΠΑ υπολογίζεται πως στα επόμενα χρόνια θα υπάρχει ένα «κενό» της τάξης του 50 με 60% μεταξύ των διαθέσιμων δεδομένων και εκείνων που θα έχουν περάσει από ανάλυση.

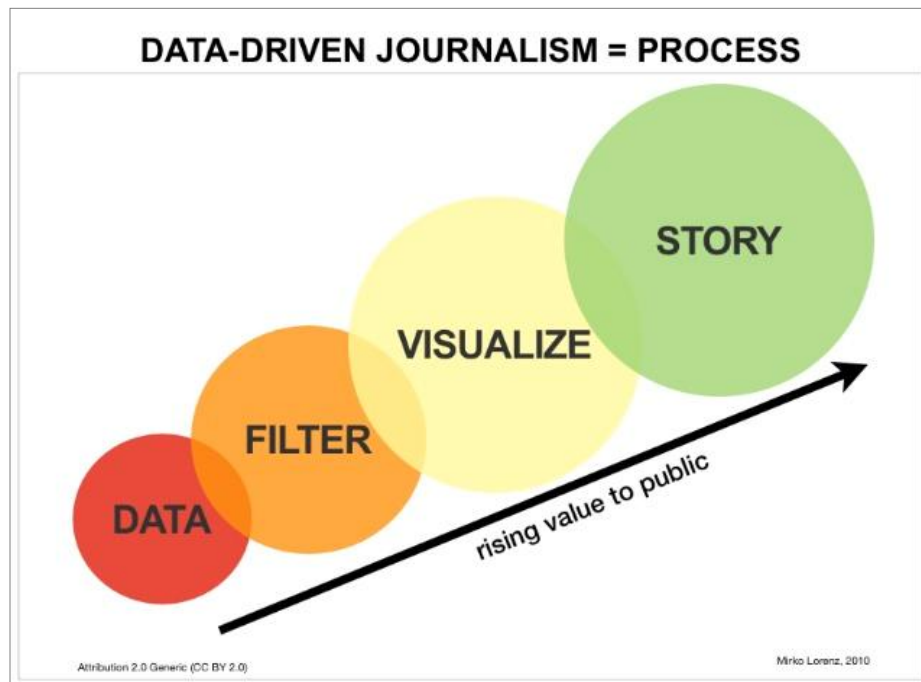
Δεν είναι δυνατόν, άρα, να μην υπάρχουν και «ιστορίες» πίσω από τα big data· ιστορίες που περιμένουν να ανακαλυφθούν από τους δημοσιογράφους. Το πιο γνωστό παράδειγμα είναι η υπόθεση των wikileaks, όταν η συγκεκριμένη ιστοσελίδα αποκάλυψε τόνους απόρρητων εγγράφων τις οποίες όμως επεξεργάστηκαν δημοσιογράφοι. Και όχι οποιοδήποτε δημοσιογράφοι αλλά έμπειροι συντάκτες έγκυρων εντύπων όπως οι *Guardian*, *Le Monde*, *El Pais* κ.λπ. Ας δούμε τι λέει ο Τζούλιαν Ασάνζ, ο ιδρυτής των wikileaks, ο οποίος προέρχεται από τον τομέα της πληροφορικής και όχι της δημοσιογραφίας, σε συνέντευξή του στο περιοδικό *Time* (30 Νοεμβρίου 2010).

Κάποια στιγμή ο *Richard Stengel*, ο δημοσιογράφος που κάνει τη συνέντευξη τον ρωτά: «Θα ήθελα να σας κάνω μια γενικότερη ερώτηση για το ρόλο της τεχνολογίας και τον αναδυόμενο κόσμο των κοινωνικών δικτύων. Πώς αυτό επηρεάζει το στόχο σας για μια πιο διαφανή και ανοιχτή κοινωνία; Φαντάζομαι ότι τον διευκολύνει.»

«Όταν ξεκινήσαμε, πιστεύαμε ότι την αναλυτική εργασία θα την έκαναν οι bloggers και οι άνθρωποι που γράφουν τα άρθρα στη *Wikipedia*. Αλλά τελικά δεν ισχύει κάτι τέτοιο. Ο κύριος όγκος της ανάλυσης που γίνεται με βάση το υλικό που δημοσιεύουμε γίνεται από επαγγελματίες δημοσιογράφους και επαγγελματίες ακτιβιστές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Δεν γίνεται από την ευρύτερη κοινότητα», απαντά ο Ασάνζ.

Το Computer Assisted Journalism, μεγάλωσε, ωρίμασε κι έγινε data-driven journalism περίπου το 2010. Η δημοσιογραφία των δεδομένων προσπαθεί να βοηθήσει τους πολίτες αλλά και τους πολιτικούς να κατανοήσουν «σχέδια» (patterns) και να πάρουν αποφάσεις με βάση αυτά. Ο κοινωνικός ρόλος των δημοσιογράφων, άρα, διευρύνεται.

Η λογική πίσω από τη δημοσιογραφία των δεδομένων προσεγγίζει περισσότερο την έννοια της ερευνητικής δημοσιογραφίας και λιγότερο εκείνη της επικαιρότητας ή του ρεπορτάζ. Ο δημοσιογράφος δεν ενδιαφέρεται να είναι ο πρώτος που θα μεταδώσει μια είδηση αλλά αυτός που θα ανακαλύψει τι πραγματικά σημαίνει μια είδηση.

Σχήμα 2 Δημοσιογραφία Δεδομένων = Διαδικασία

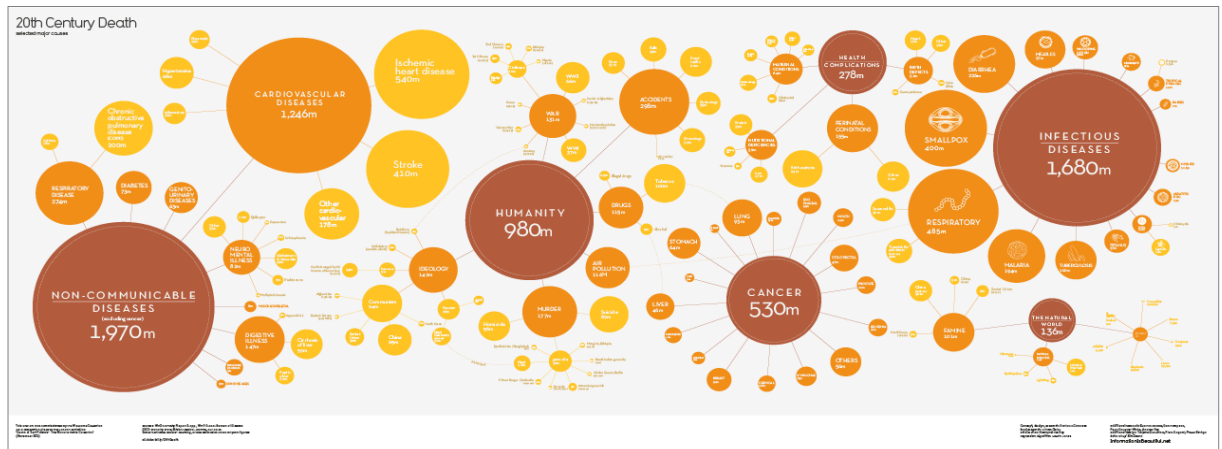
Το απλό αυτό γράφημα δείχνει ότι η δημοσιογραφία των δεδομένων αντιστοιχεί σε μια διαδικασία. Στην αρχή, τα δεδομένα (1) πρέπει να είναι διαθέσιμα, (2) να ερευνηθούν για σχέδια, (3) να οπτικοποιηθούν ώστε το νόημά τους να γίνει κατανοητό και τέλος, (4) να γραφτεί το κείμενο.

Η ημερομηνία της «γέννησης» της δημοσιογραφίας των δεδομένων δεν είναι τυχαία. Εκείνη την περίοδο (2009), αποκαλύφθηκε ένα μεγάλο πολιτικό σκάνδαλο από την Daily Telegraph, το περίφημο σκάνδαλο των εξόδων των Βρετανών βουλευτών. Το πολιτικό αποτέλεσμα ήταν παραιτήσεις, απολύσεις, πρόωρες συνταξιοδοτήσεις βουλευτών και συνεργατών τους αλλά και μια διευρυμένη απαξίωση της πολιτικής και των πολιτικών από τους Βρετανούς. Το Κοινοβούλιο που εκλέχθηκε το 2005 ονομάστηκε το «Σάπιο Κοινοβούλιο» (Rotten Parliament). Πώς όμως κατάφεραν οι δημοσιογράφοι να βγάλουν το «λαυράκι»;

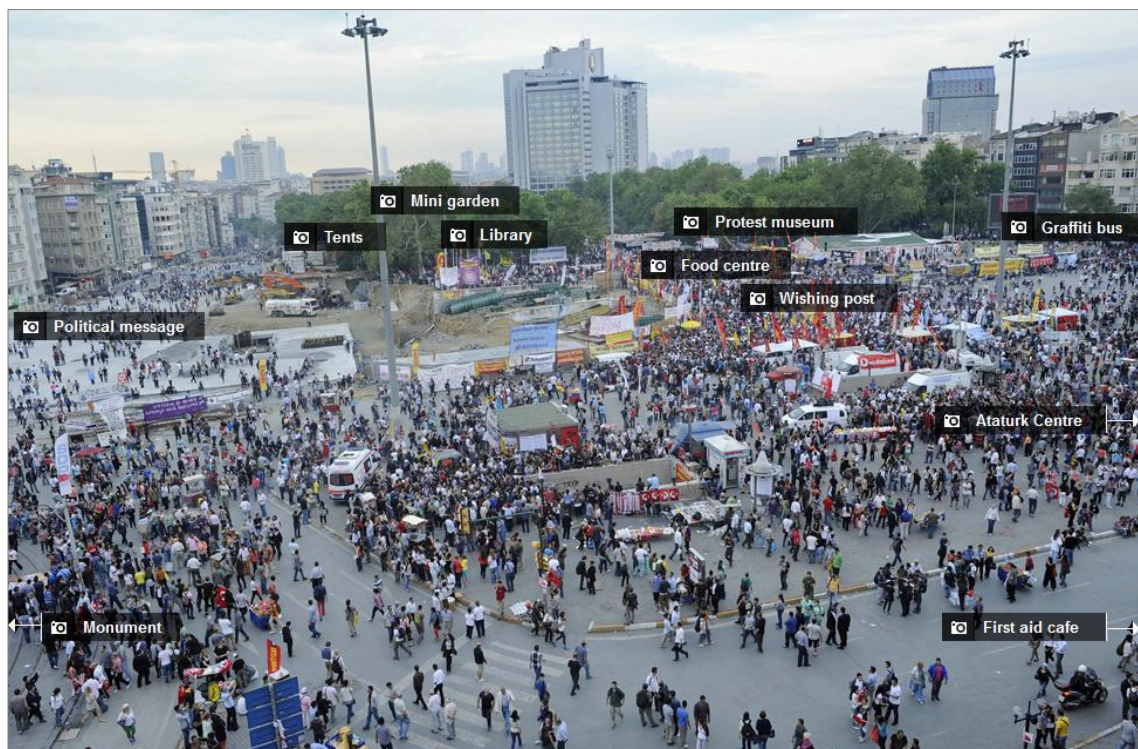
Από ένα σκληρό δίσκο που περιείχε πληροφορίες για όλα τα έξοδα των βουλευτών για τέσσερα χρόνια. Κάθε απόδειξη, κάθε αίτημα πληρωμής, κάθε επιστολή ανάμεσα στους βουλευτές και το τμήμα εξόδων της βουλής υπήρχαν στο σκληρό δίσκο: 4 εκ. αρχεία. Για να μπορέσουν να τα επεξεργαστούν, οι δημοσιογράφοι της Daily Telegraph χρησιμοποίησαν ειδικό λογισμικό που κατάφερε να βρει συνδέσεις μεταξύ τους. Είναι η δεύτερη πλευρά της δημοσιογραφίας των δεδομένων: η ανάπτυξη εργαλείων για την ερευνητική δημοσιογραφία.

Μία τρίτη πλευρά είναι η χρήση της για την παρουσίαση περίπλοκων πληροφοριών χρησιμοποιώντας γραφήματα. Ας δούμε τι κάνει ο Hans Rosling στο [Gapminder](http://www.gapminder.org), για

παράδειγμα. Το παρακάτω σχήμα παρουσιάζει τις κύριες αιτίες θανάτου τον 20ο αιώνα.

Με την ίδια λογική, μπορεί να χρησιμοποιηθούν σύγχρονα εργαλεία, τα οποία ο πολίτης χρησιμοποιεί για να ανακαλύψει το πώς η είδηση (ιδιαίτερα οικονομικής φύσης) επηρεάζει τον ίδιο. Τέλος, στα παραδείγματα τύπου «μια οικογένεια με δύο παιδιά και εισόδημα 20.000 ευρώ ετησίως θα πληρώσει φόρο 12% περισσότερο». Το ίδιο συμβαίνει και με τις εφαρμογές επαυξημένης πραγματικότητας.

Εικόνα 17 Η φωτογραφία αυτή της Πλατείας Ταξίμ, κρύβει μέσα της άλλες φωτογραφίες που παρουσιάζουν με λεπτομέρεια επιμέρους σκηνές (<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-22795193>, accessed 7-7-13).

Τα δεδομένα λοιπόν μπορεί να είναι είτε η πηγή της πληροφορίας είτε το εργαλείο για να γράψεις ένα θέμα ή και τα δύο. Ως πηγή, θα πρέπει να τα αντιμετωπίζουμε με τον ίδιο σκεπτικισμό που χειριζόμαστε κάθε πηγή απ' όπου κι αν προέρχεται.

Τέλος θα πρέπει να σημειώσουμε ότι με τη συρρίκνωση των θέσεων εργασίας στη δημοσιογραφία, η γνώση της επεξεργασίας των δεδομένων δίνει μία νέα επαγγελματική διεξοδο, και όχι μόνο, στα μέσα ενημέρωσης αλλά και σε εταιρίες και οργανισμούς, οι οποίοι βρίσκονται ήδη στην αναζήτηση ανθρώπων, οι οποίοι μπορούν να «βγάλουν νόημα» από τα big data.

Η δημοσιογραφία των δεδομένων απαιτεί ένα νέο σπλοστάσιο δεξιοτήτων (να μπορείς να ψάξεις, να κατανοήσεις και να οπτικοποιήσεις ψηφιακές πηγές), το οποίο σε καμία περίπτωση δεν αντικαθιστά τις βασικές δεξιότητες των δημοσιογράφων, αλλά τις συμπληρώνει.

Βασικές δεξιότητες

Ποιες είναι οι νέες αυτές δεξιότητες που απαιτούνται; Στην πραγματικότητα δεν υπάρχει μία συγκεκριμένη λίστα. Σε γενικές γραμμές, ακολουθώντας το γράφημα 2 θα μπορούσαμε να πούμε:

Αναζήτηση πηγών: Γνώση των διαθέσιμων βάσεων δεδομένων. Πολύ καλή πηγή για να ξεκινήσει κανείς είναι όλοι οι επίσημοι οργανισμοί: Κυβερνήσεις, Eurostat, ΟΗΕ, Παγκόσμια Τράπεζα, ΟΟΣΑ κ.λπ.

Κατανόηση πηγών: Βασικές γνώσεις μαθηματικών, κυρίως στατιστικής, είναι απαραίτητες για να ξεκινήσει κανείς. Το «κόλπο» είναι να μην τρομάξει γιατί πριν από τα μαθηματικά έρχεται η βαθιά γνώση του αντικειμένου προς έρευνα. Για παράδειγμα, ένας ρεπόρτερ υγείας θα δει στα στατιστικά στοιχεία που αφορούν την υγεία πολύ περισσότερα πράγματα απ' ό,τι ένας συντάκτης διεθνών θεμάτων. Για πολύ μεγάλες «υποθέσεις» όπως εκείνη των εξόδων των Βρετανών βουλευτών, η συνεργασία με επιστήμονες της πληροφορικής μπορεί να είναι απαραίτητη ώστε να φτιαχτούν και κατάλληλες εφαρμογές για την επεξεργασία των δεδομένων.

Οπτικοποίηση: Η πιο απλή μέθοδος είναι τα γραφήματα της Excel τα οποία έχουν βελτιωθεί εντυπωσιακά. Εξάλλου, η καλή γνώση της Excel είναι ιδιαίτερα χρήσιμη σε όλους τους δημοσιογράφους. Για απλές εφαρμογές υπάρχουν διαθέσιμα εργαλεία web 2.0. Πολλά από αυτά, με μικρή συνδρομή, προσφέρουν δυνατότητα δημιουργίας εξελιγμένων γραφικών.